

Sosyal Değişim, Tarihsellik ve Nesh Bağlamında Şeriat, Prof. Dr. Talip Özdeş, Fecr Yayınları, Ankara 2023, 110 s.

Mehmet DERİ*

Rağbet Yayınları

Öz

Şeriatın ne olduğu, şeriatın “sosyal değişim”, “tarihsellik” ve “nesh” ile olan ilişkisi üzerine yapılan nitelikli akademik çalışmaların sayısı son yıllarda giderek artmaktadır. Bu bağlamda Batıcılık ve İslâm ekseninde sosyal değişim, Kur’an, sünnet, şeriat, tarihsellik ve nesh konuları üzerinde yapılan tartışmalar ve yazılan eserler gündemin bir parçasını oluşturmaya devam etmektedir. Bu eserlerden biri de Prof. Dr. Talip Özdeş’in kaleme almış olduğu “Sosyal Değişim, Tarihsellik ve Nesh Bağlamında Şeriat” başlıklı çalışmadır. Bu çalışma ile “şeriat” kavramı etrafındaki kavram kargaşasının giderilmesi, istismar zeminlerinin ortadan kaldırılarak toplumsal uzlaşmaya katkı yapılması amaçlanmış, konu tamamen siyaset üstü bilimsel bir yaklaşımla ele alınıp işlenmiştir. Çalışmada “şeriat” kavramının doğru anlaşılması ve mihverine oturtulması noktasında önce analitik bir yaklaşımla sosyal değişim, tarihsellik ve nesh konuları üzerinde odaklanılmıştır. Daha sonra aynı zeminden hareketle “şeriat” kavramına yoğunlaşmıştır. Söz konusu kavram lügavî ve semantik yönden incelenmiş, Kur’an bütünlüğünden hareketle Kur’an’da ne ifade ettiği ve boyutları üzerine bilgi verilip değerlendirmeler yapılmıştır. Yine “şeriat” kavramının aynı kökten gelen “şir’at” ve “şer’at” kavramlarıyla olan anlam ilişkisi üzerinde de durulmuş, bilgilendirme ve değerlendirmeler yapılmıştır. Alanında konuyla ilgili temel kaynaklar kullanılarak zengin bir literatürle hazırlanmış olan bu çalışmada; konular özlü bir şekilde ele alınmış, akademik ve bilimsel bir perspektiften çeşitli yönleriyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Şeriat, İslâm, Sosyal Değişim, Tarihsellik, Nesh

* Editör, Rağbet Yayınları, mehmet.deri@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2287-9330

Shari‘at in the Context of Social Change, Historicity and Naskh

Abstract

The number of qualified academic studies on what Shari‘a is and its relationship with “social change”, “historicity” and “naskh” has been increasing in recent years. In this context, the discussions and writings on social change, Qur’an, Sunnah, Shari‘a, historicity and naskh on the axis of Westernism and Islam continue to form part of the agenda. One of these works is Prof. Dr. Talip Özdeş’s “Shari‘a in the Context of Social Change, Historicity and Naskh”. With this study, it is aimed to eliminate the confusion around the concept of “Shari‘a”, to contribute to social reconciliation by eliminating the grounds for abuse, and the subject has been handled and processed with a purely supra-political scientific approach. This study first focuses on the issues of social change, historicity and naskh with an analytical approach in order to understand the concept of “shari‘a” correctly and to place it on its center. Then, based on the same ground, the concept of “shari‘a” is focused on.

The concept in question has been examined lexically and semantically, and information and evaluations have been made on what it expresses in the Qur’an and its dimensions based on the integrity of the Qur’an. Again, the meaning relationship of the concept of “sharia” with the concepts of “shir‘at” and “shar‘i” from the same root has been emphasized, information and evaluations have been made. In this study, which has been prepared with a rich literature by using the basic sources in the field, the subjects have been handled in a concise manner and examined in various aspects from an academic and scientific perspective.

Keywords

Shari‘a, Islam, Social Change, Historicity, Naskh

Giriş

Allah'ın gönderdiği son din olan İslâm, hayatı süreklilik ve değişim boyutlarıyla bir bütün olarak kavrayan, insan ve toplum için süreklilik arz eden umumî prensipleri içeren, değişenler konusunda insan aklına ve tefekkürüne yol gösterip hedef tayin eden bir dindir. Bu din, müspet olana doğru kendini yenileyip geliştirme konusunda insana ve topluma belirli sorumluluklar yüklemektedir.

Her biri farklı toplumlara ve coğrafyalara İslâm üzerine gönderilen peygamberlerin misyonu, gönderildikleri toplumu şirkten tevhide, batıldan hakka, yanlıştan doğruya, zulümden adalete, karanlıktan aydınlığa, dalâletten hidayete doğru dönüştürüp değiştirmektir. Hür iradeye dayalı, iman ve ideoloji dayatmayan, bireyden topluma doğru intikal eden, düşüncelere ve ruhlara nüfuz edip iman, ahlâk ve amellere yansıyan köklü bir inkılap gerçekleştirmektedir. Allah'ın gönderdiği peygamberler bu misyonu icra ederken, aslında ilâhî vahyin ışığında sosyal değişimi yönlendiren bir konumda bulunmaktadır. Bu noktada peygamberlerin sonuncusu olarak gönderilen Hz. Peygamberin (s.a.s.) misyonu da âdetleri, töreleri ve kurumlarıyla yanlışlık ve çarpıklıkların girdabında olan toplumsal yapıya teslim olmak değil, kendisine vahyedilen Kur'an'ın prensipleri ve hükümleri doğrultusunda ona yön verip içerik kazandırmak olmuştur.

Hız. Peygamberin (s.a.s.) örneğinde ve rehberliğinde gerçekleşen bu sosyal değişim hadisesi, tebliğe muhatap olan toplumun yaşamakta olduğu sosyo-kültürel gerçekleri göz ardı edilerek değil; toplumun inanç, din ve kültür dünyasıyla bağlantılı kavramlarının, töre ve geleneklerinin içeriklerinin ilâhî vahyin prensipleri doğrultusunda dönüştürülmesiyle gerçekleştirilmiştir. Kur'an'ın, Hz. Muhammed'e yaşanmakta olan durumlar ve olgularla bağlantılı olarak yaklaşık yirmi üç yılda indirilmiş olması, ilâhî vahyin sosyal değişimi kuşatıp yönlendirmesi ile ilişkilidir.

İnceleyeceğimiz eser; giriş, iki bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır.

Girişte (s. 13-24); sosyal değişimin ne olduğu, sosyal değişim karşısında İslâm'ın konumu hususuna değinilerek son ve hak din olan İslâm'ın sosyal değişimden yana olduğu, bunu yaparken de gönderildiği toplumu şirkten tevhide, batıldan hakka, yanlıştan doğruya, zulümden adalete, karanlıktan aydınlığa, dalâletten hidayete doğru dönüştürüp değiştirdiği konusu ele alınmıştır. Yine bu bağlamda, Hz. Peygamberin (s.a.s.) örneğinde ve rehberliğinde gerçekleşen sosyal değişim hadisesinin, tebliğe muhatap olan toplumun yaşamakta

olduğu sosyo-kültürel gerçekler göz ardı edilerek değil; toplumun inanç, din ve kültür dünyasıyla bağlantılı kavramlarının, töre ve geleneklerinin içeriklerinin ilâhî vahyin prensipleri doğrultusunda dönüştürülmesiyle gerçekleşti- rildiği konusuna yer verilmiştir.

Birinci Bölümde (s. 25-59) Kur'an'ın tarihsel olup olmadığı ve nesh konusu ele alınarak Allah'ın insana hitabının, insan ve toplum için vazettiği hükümlerin, ilke ve prensiplerin fitrat üzerinden olması hasebiyle Kur'an'daki hükümlerin mahiyet olarak evrensel olduğu, bağlayıcılık açısından belirli bir tarihi dönemle sınırlanmayacağı üzerinde durulmuştur. Nesh nazariyesi de aynı bağlamda ele alınarak her yönüyle muhkem kılınan, önünden ve arkasından batılın gelemeyeceği, insanların bir benzerini meydana getirmekten aciz kaldığı Kur'an'ın âyetleri ve hükümleri arasında da bir çelişkinin olmayacağı vurgulanmıştır.

İkinci Bölümde (s. 61-89) İslâm ve sosyal değişim ilişkisi; din-şeriat ilişkisi üzerinden ele alınarak din konusunun sadece itikada, şeriatın ise itikattan bağımsız bir şekilde sadece amele indirgenemeyeceği vurgulanmıştır. Bu bağlamda çalışmada üç anahtar kavram "şeriat", "şir'at" ve "şer'î" lügavî ve terminolojik yönden inceleme konusu yapılmıştır.

Kur'an'a tarihselci yaklaşanların, Allah'ın bütün peygamberler aracılığı ile insanlığa gönderdiği dini (ed-Dîn) sadece itikâda ve ahlâka indirgerken; şeriatı da itikattan kopuk bir şekilde sadece ibadet, muamelat ve hukuk çerçevesinde amele tahsis etme yönüne gittikleri ifade edilmiştir. Ancak bu konuda Kur'an'dan ve sahih sünnetten hareketle yapılacak bütüncül bir değerlendirmenin, aslında din (ed-Dîn) ve şeriatın birbirinden kopuk olmadığını, dine dâhil olan şeylerin şeriata da dâhil olduğunu, şeriata dâhil olan şeylerin de dine dâhil olduğunu göstermeye yeteceği vurgulanmıştır. Kur'an'a göre Allah'ın dinden Nuh peygambere, İbrahim, Musa ve İsa peygamberlere buyurduğu şeyleri Hz. Muhammed için de şeriat kılmış olduğuna, bu bağlamda şeriatın bütün zamanlar boyunca değişmeyen, bütün peygamberlere indirilen ilâhî vahiyle teyit edilen aslî hükümleri, prensipleri ve ilkeleri içerdiğine dikkat çekilmiştir. Allah katında dinin (ed-Dîn) İslâm olmasının da bu anlamda olduğu ifade edilmiştir. İtikat, ibadet, ahlâk, muamelat ve hukuk alanlarındaki bu ilkelerin ve hükümlerin hangi tarihî dönemde, hangi sosyolojik ortamda yaşanırsa yaşansın, insanı hidayete ulaştıran ana caddenin işaret levhaları olduğuna vurgu yapılmıştır.

Aslî çizgileriyle değişmeyen bu şeriatın, ilâhî vahye muhatap peygamberlerin tebliği ve modelliği üzerinden hayata intikal ederken toplumların içerisinde yaşadıkları sosyo-kültürel, siyasî, iktisadî, tarihî, coğrafi, hukukî ve diğer faktörlerin devreye girmesiyle belirli bir forma girdiği; yani bir anlamda şeriata dönüştüğü, bunun da Kur'an'da esasen "şir'a" kavramı ile isimlendirildiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda şeriatın ana ilkelerinden ve hükümlerinden sapmaksızın Allah tarafından her bir peygambere vahyedilen şir'aların/şeriatların

asıllarının özde bir olmakla beraber, teferruatta birbirinden farklı yönlere ve özelliklere sahip olduğu ifade edilmiştir. Bu arada Müslüman kimliğine sahip olsalar bile, insanlar ve toplumlar tarafından oluşturulan rejimlerin, yönetim tarzlarının, siyasal ve sosyal sistemlerin, “şeriat” olarak isimlendirilmesinin de yanlışlığına işaret edilmiştir. İnsanların şeriatın ilkelerinden hareketle dinî yorumlamalarının, içtihat yapmalarının, sistemler oluşturmalarının “şer’î” kavramıyla ifade edilmesinin daha doğru olacağı ifade edilmiştir. Yapılan içtihat ve yorumların, oluşturulan sistemlerin şer’îliğinin ölçüsünün ise söz konusu içtihat, yorum ve sistemlerin meşruiyeti ile doğru orantılı olduğuna vurgu yapılmıştır.

Sonuç kısmında (s. 91-100) ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak çalışmaya son verilmiştir.

Netice itibarıyla eser; alanında yapılan önemli çalışmalardan biri olması, zengin bir akademik literatür kullanılarak hazırlanmış olması, konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, yazarının konuya olan hâkimiyeti ve özgün değerlendirmeleri, kendi alanında daha sonra yapılacak akademik araştırmalar için ciddi bir literatür katkısı sunması nedeniyle konuya ilgi duyan akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir başvuru niteliği taşımaktadır.